

MATERIALE DE TIP STARČEVO DESCOPERITE LA LIUBCOVA (r. Moldova Nouă)

DE
EUGEN COMȘA

În cadrul Colectivului arheologic al Hidrocentralei Porțile de Fier, în toamna anului 1965, s-au efectuat săpături într-o așezare neolitică situată pe marginea terasei mijlocii a Dunării, la sud de șosea și la circa 800 m vest de satul Liubcova¹, r. Moldova Nouă.

În așezarea cercetată stratul cu materiale arheologice are 1,20 m grosime și conține numai resturi aparținând culturii Vinča. În cuprinsul suprafeței I, săpate de noi, la nivelul pământului viu, au fost delimitate mai multe gropi de forme și adâncimi diferite. Din pământul de umplură al câtorva gropi au fost scoase la iveală materiale caracteristice culturii Vinča, dar din a patra groapă s-au scos fragmente ceramice de tip Vinča amestecate cu altele, cu totul deosebite, aparținând culturii Starčevo-Criș. Groapa la care ne referim avea forma ovală², era umplută cu pământ

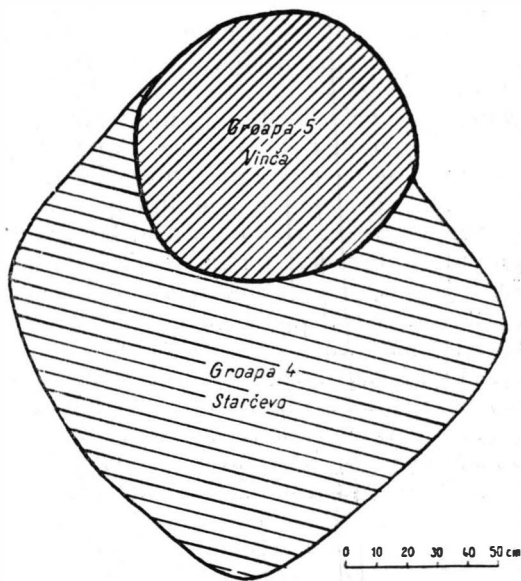

Fig. 1. — Planul celor două gropi întretăiate.

de culoare cafenie închisă și a fost săpată în perioada de formare a solului vegetal vechi. S-a observat însă că de fapt ne aflăm în fața a două gropi din perioade deosebite, o groapă mai mare cu adâncime redusă, care con-

¹ D. Tudor, Eugen Comșa, Sebastian Morintz, Exspectatus Bujor, Petre Diaconu și Nicolae Constantinescu, *Cercetări arheologice în zona viitorului lac de acumulare al Hidrocentralei „Porțile de Fier”*, în *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 396—397.

² Dimensiuni : lungime maximă 1,90 m, lățime maximă, 1,65 m, adâncime groapa Starčevo 2,06 m și groapa Vinča 2,74 m, față de nivelul actual al solului.

ținea materialele de tip Starčevo-Criș și a doua mai mică, dar mai adincă, care avea forma rotundă, conținea fragmente ceramice de tip Vinča și perfora groapa mai veche. În pământul de umplură al celei de a doua gropi au fost antrenate câteva cioburi mici de tip Starčevo-Criș. Astfel s-a lămurit amestecul de materiale și au putut fi separate cele două categorii ceramice.

Materialele de tip Starčevo-Criș, la care ne vom referi în cele ce urmează, s-au găsit numai în groapa descrisă. În restul suprafeței I, în stratul de cultură și în solul vegetal vechi nu s-a descoperit nici un ciob de acest tip. Prin urmare, este vorba de o groapă izolată săpată de purtătorii culturii Starčevo-Criș probabil în preajma unei așezări. Cu toate cercetările de suprafață efectuate în jur, nu am găsit la suprafața terenului resturi care să poată fi atribuite așezării culturii Starčevo-Criș. Este posibil ca rămășițele acestora să se afle la adâncime și să fie acoperite în întregime de așezarea purtătorilor culturii Vinča, ce se întinde pe o suprafață de peste 100 m lungime, de-a lungul marginii terasei.

Cantitatea de fragmente ceramice de tip Starčevo-Criș descoperite în umplutura gropii de la Liubcova este relativ redusă, dar importanța lor constă în aceea că s-au găsit la un loc într-o groapă și astfel reprezintă un complex închis, dintr-o anumită fază de evoluție a culturii Starčevo-Criș.

Fragmentele ceramice mai mari sau mai mici, fac parte din două categorii de vase : de uz comun și din categoria vaselor fine cu decor pictat.

A. Vasele de uz comun (fig. 2) au fost modelate din pastă amestecată cu pleavă, în cantitate redusă. Dintre forme amintim, în special, borcanele globulare, cu buza puțin răsfrintă în afară (fig. 2/3), cu pereții groși și cu fund îngroșat (fig. 2/6,7), clar delimitat, precum și castroanele tronconice, înalte cu pereții puțin arcuiți (fig. 2/1—2). Vasele din această categorie sînt ornamentate cu barbotină caracteristică (fig. 2/3, 5, 7), neregulată ; mai rar, pe suprafața vasului se făceau cu degetele vîrci oblice (fig. 2/1, 4). Ca o excepție, semnalăm un castron adînc, pe care pe barbotină s-au trasat un fel de vîrci înguste, pe orizontală și pe verticală, ca o rețea, ce abia se observă (fig. 2/2). De obicei, barbotina acoperă întreaga suprafață a vaselor de la buză și pînă la fundul lor. În schimb, interiorul era netezit cu grijă. Deasupra, pe buza unor vase s-au făcut adîncituri neregulate cu degetul (fig. 2/2). Un alt element decorativ îl constituie proeminențele prelungi, împărțite în două sau trei părți, pe orizontală, prin apăsare cu degetul (fig. 2/5). Majoritatea fragmentelor ceramice din această serie sînt de culoare roșie la exterior și interior. Mijlocul spărturii este de culoare neagră. Este semnificativ faptul că pe nici unul dintre cioburile descoperite la Liubcova nu s-a găsit decorul în formă de „spic”.

B. Vasele din cea de a doua categorie au totdeauna pasta amestecată cu foarte puțină pleavă. Cioburile găsite ne sugerează numai două forme : două cioburi provin din pahare, cu marginea scundă și răsfrintă puțin în afară (fig. 3/2,3), un altul a făcut parte dintr-un castron (fig. 3/1). Pentru toate cioburile cu decor pictat este caracteristică marea cantitate de paiete de mica, care sclipesc la exteriorul și în interiorul vaselor. Acest element pare să indice faptul că vasele cu decor pictat se lucrau în altă parte, de unde erau aduse și în așezarea Starčevo-Criș de lingă satul Liub-

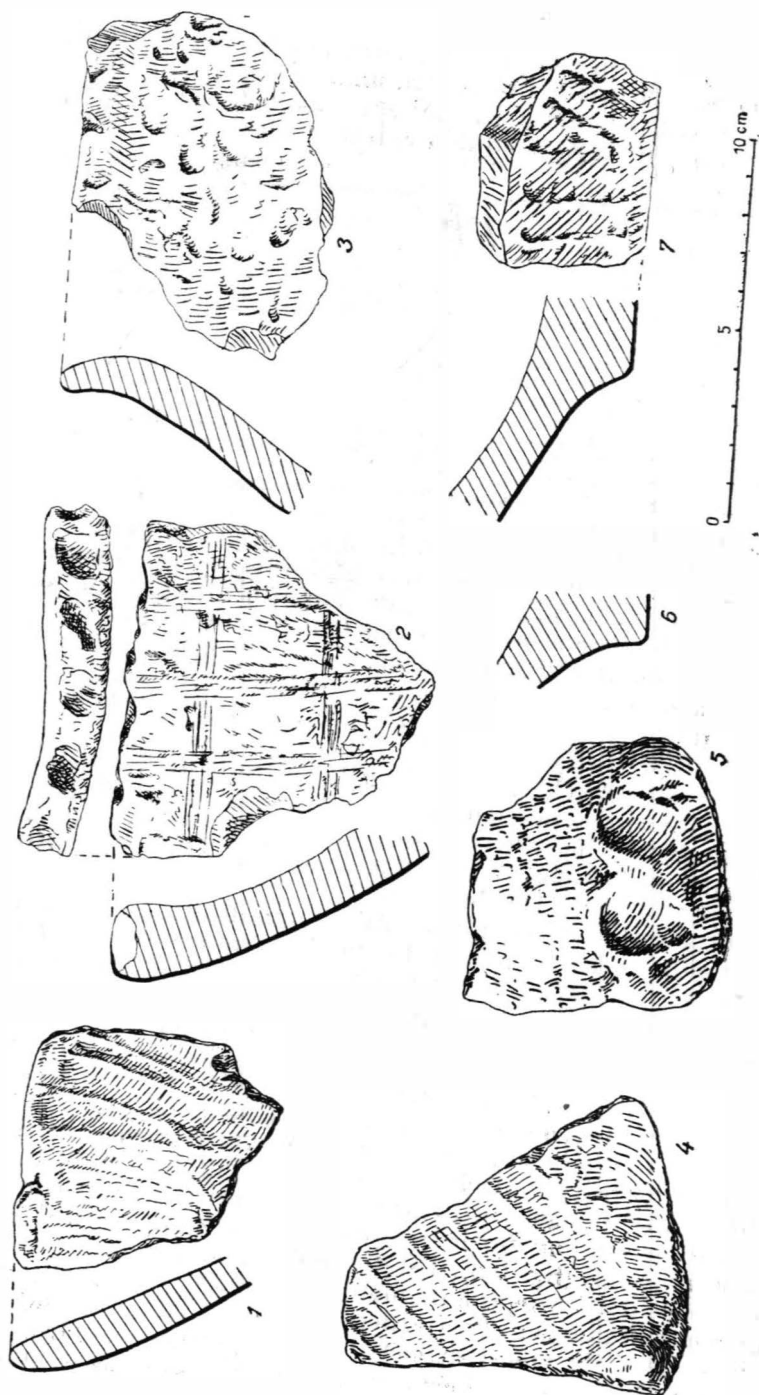

Fig. 2. — Ceramica de uz comun.

cova. În vederea pregătirii vaselor pentru aplicarea decorului pictat s-au folosit două metode deosebite, pentru ambele categorii pasta era aceeași, dar în primul caz, suprafața vasului era doar netezită cu grijă, în cel de al doilea, toată suprafața vasului la exterior și interior era acoperită, desi-

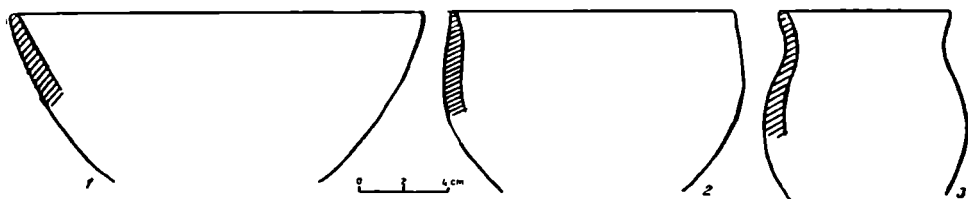

Fig. 3. — Ceramica fină (forme reconstituite).

gur prin înmuiere, cu un strat subțire de culoare roșie. Dintre cioburile găsite la Liubcova, numai unul este acoperit cu astfel de culoare roșie, uniformă (fig. 4/2). Pe vasele pregătite în modurile descrise se făcea decorul pictat (fig. 4). Toate cioburile pictate găsite în groapa prezentată au fost ornamentate cu culoare neagră sau cafenie închisă (bătînd spre negru), care adesea se impregna în peretele vasului. Rar stratul de vopsea al decorului se poate desprinde și atunci cu greutate. După realizarea decorului pictat, atît suprafețele libere, cît și cele pictate erau lustruite de deosebită grijă. Decorul pictat se realiza înainte de ardere. Motivele decorative sînt de două feluri :

a. Predomină cele alcătuite din benzi verticale paralele, de diferite lățimi, trasate adesea neglijent (fig. 4/1—4). Uneori benzile late alternează cu benzi mult mai înguste (fig. 4/1). Intervalele dintre benzi sînt înguste de obicei au circa 5 mm și rar maximum 1 cm. Astfel de ornamente coboară direct de la marginea vasului.

b. Cea de a doua serie are decorul compus din benzi arcuite (fig. 4/5—9) sau chiar din spirale (fig. 4/5). Pe un ciob sînt o serie de 4 benzi late de cîte 1 cm, pictate cu culoare neagră, concentrice, alternînd cu intervale mai înguste decît lățimea benzilor (fig. 4/8). În alt caz benzi late de 1 cm încadrează un fascicol de 3 linii paralele arcuite, dispuse la intervale înguste, neregulate (fig. 4/6). În sfîrșit, pe un ciob o bandă îngustă arcuită este mărginită de două intervale late, nepictate (fig. 4/9). Delimitarea fișiei ornamentate s-a realizat cu o mică suprafață de culoare neagră. Din prezentarea făcută rezultă că în cazul primelor fragmente ceramice descrise decorul este de caracter pozitiv, fondul vasului jucînd același rol ca și decorul pictat (fig. 4/1—8), în celălalt caz, se pare că este vorba de un decor de caracter negativ, anume că dungile pictate joacă rol secundar, decorul fiind realizat din fondul vasului (fig. 4/9). Este important de menționat că prezența la un loc a celor două categorii de motive decorative dovedește, în cazul dat, contemporaneitatea lor. Prin ardere, vasele cu suprafața neacoperită cu slip, dobîndeau de obicei culoarea galben portocalie, uneori cu nuanțe mai închise către cafeniu. Cele acoperite cu slip au căpătat culoarea roșie-cărămizie.

Trebuie subliniat faptul că în complexul prezentat, ceramica pictată se prezintă cu un procent foarte ridicat în comparație cu alte obiective

Fig. 4. — Fragmente ceramice cu decor pictat (1, 3-9, culoare neagră pe fond portocaliu; 2, culoare neagră pe fond acoperit cu roșu).

similare. La Liubcova fragmentele cu decor pictat constituie aproximativ 30% din totalul materialului ceramic.

Din punct de vedere topografic descoperirea de la Liubcova se află într-o zonă de mijloc a ariei de răspândire a marelui complex Starčevo-Criș, dar din punct de vedere tipologic se leagă de cultura Starčevo. Frag-

mentele ceramice descrise se deosebesc de ceramica culturii Criș, atît prin lipsa vaselor cu picior, prin lipsa vaselor cu inel de fund, prin motivele decorative pictate, cît și prin lipsa decorului în „spic”.

Pînă în anul 1961, în sudul Banatului erau menționate de către Kutzián Ida două complexe atribuite culturii Starčevo-Criș și anume unul la Moldova Veche și altul la Liubcova³. Ambele complexe erau cunoscute de către autoare superficial și numai pe baza unor date bibliografice⁴. În primăvara anului 1961, colectivul nostru a descoperit într-adevăr o așezare de acest tip lingă Moldova Veche (poate aceeași cu cea menționată de Kutzián Ida) și altele două: una sigură lingă Pojejena de Sus și alta probabilă la Susca⁵. Complexul descoperit de colectivul nostru la Liubcova este însă de tip Vinča, dar se cuvine amintit că obiectivul menționat de Kutzián Ida, care este trecut pe harta monografiei sale despre cultura Criș⁶, corespunde din punct de vedere topografic cu așezarea cercetată prin săpături în 1965 la Liubcova. Este posibil ca acest obiectiv să fi fost cunoscut mai demult, deși în literatura de specialitate și în Repertoriu nu am găsit nici o referire.

Efortul depus în 1964 de alți membri ai colectivului nostru a dus la descoperirea a încă două complexe de tip Starčevo la Dubova și anume la Cuina Turcului și în Peștera lui Moavăț⁷.

Pentru o datare mai precisă a materialelor din groapa de la Liubcova în cadrul evoluției întregi a culturii Starčevo, se cuvine să comparăm materialele găsite de noi cu cele folosite de către Draga Garașanin la periodizarea culturii Starčevo. Din datele publicate rezultă că materialele pictate cu culoare neagră sau cafenie închisă în obiectivele Starčevo din R. S. F. Iugoslavia se întîlnesc numai în perioada fazei Starčevo II b⁸. Prin urmare, se poate spune că materialele de tip Starčevo descoperite la Liubcova datează și ele din faza Starčevo II b, după periodizarea Draga Garașanin.

Deosebit de folositoare în interpretarea complexului nostru sînt descoperirile făcute la Dubova, în adăpostul de sub stîncă numit Cuina Turcului, unde s-a delimitat un strat de cultură Starčevo avînd aproximativ 2,5 m grosime, împărțit în 1964 în trei niveluri. Din datele sumare publicate rezultă că fragmentele ceramice cu decor pictat cu culoare neagră, deci similare celor de la Liubcova, s-au descoperit în cele două niveluri inferioare și în special în nivelul 2⁹. Existența celor două complexe asemănătoare, la distanța destul de mare unul de altul, în lungul Dunării bănațene constituie o dovadă că zona la care ne referim intră de fapt în aria culturii Starčevo, iar limitele dintre cele două arealuri — Starčevo și Criș — trebuie căutate undeva mai la nord. De asemenea, se cuvine remar-

³ Kutzián Ida, *The Körös culture*, text, Budapeșt, 1947, p. 46 : nr. 92 (Liubcova) și nr. 102 (Moldova Veche).

⁴ *Ibidem*, p. 46.

⁵ D. Tudor, *op. cit.*, p. 396.

⁶ Kutzián Ida, *op. cit.*, p. 47, nr. 92.

⁷ C. S. Nicolăescu-Plopșor, M. Davidescu, St. Roman și V. Boroneanț, *Cercetările arheologice de la Cazane*, în *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 407—411.

⁸ Draga Arandjelović-Garașanin, *Starčevačka kultura*, Ljubljana, 1954, p. 136, 166.

⁹ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colectivul, *op. cit.*, p. 409.

cată intensitatea și perioada îndelungată de locuire a purtătorilor culturii Starčevo, în preajma Dunării, în zona cercetată de colectiv, în cursul fazei Starčevo II b.

Prin cercetările de suprafață și mai ales prin săpăturile intense ce se vor efectua în anii următori atât în sudul Banatului, cât și în zonele vecine se vor rezolva și alte probleme referitoare la viețuirea purtătorilor culturii Starčevo din sud-vestul țării noastre.

MATÉRIAUX DE TYPE STARČEVO DÉCOUVERTS À LIUBCOVA (DISTRICT DE MOLDOVA NOUĂ)

RÉSUMÉ

Des fouilles archéologiques ont été pratiquées en 1965 dans une station appartenant à la civilisation de Vinča, sise à 800 m ouest du village Liubcova (district de Moldova Nouă). A la base des dépôts archéologiques on a dégagé une fosse contenant des matériaux de type Starčevo ; les détritiques qui la remplissaient comportaient deux catégories de céramique : a) d'usage commun, avec des pots globulaires, à la base plus épaisse et des écuelles tronconiques, ornées surtout de barbotine et de protubérances ; b) une céramique plus fine, habituellement de couleur orange ou avec un vernis rouge, et un décor peint en noir ou, plus rarement, en brun foncé. Les motifs comportent des bandes verticales, irrégulières, des lignes arquées et des spirales.

L'ensemble date de la phase Starčevo II^b, d'après la périodisation de Draga Garašanin.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Plan des deux fosses qui s'entrecroisent.

Fig. 2. — Céramique d'usage commun.

Fig. 3. — Céramique fine (formes restituées).

Fig. 4. — Fragments céramiques à décor peint (1, 3–9, dessins noirs sur fond orange ; 2, couleur noire sur un fond recouvert de rouge).